

При цьому зауважимо, що кожна людина має певні якості або стани, котрі можуть негативно вплинути на процес надання медичної або фармацевтичної допомоги, що являють собою фактори ризику: вік; стать; худорлявість або ожиріння; генетична схильність; реактивність організму (алергія); тяжкість патології; психічний стан; давність; занедбаність; невиліковність захворювання; відсутність лікарського

втручання; невизначеність етіології хвороби; прийом одночасно трьох і більше лікарських препаратів; недотримання визначеного лікарняного режиму; прийому ліків; дієти; умов реабілітації; зловживання алкоголем; прийом наркотиків; самолікування; ятрогенні реакції в минулому; професійні захворювання; використання пацієнтом різних форм та методів лікування тощо.

Список використаної літератури

1. Пристансков В. Д. Теоретические и методологические проблемы расследования ятрогенных преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Пристансков Владимир Дмитриевич. – СПб., 2000. – 122 с.
2. Даньшин М. В. Ятрогенні злочини: поняття та криміналістична характеристика / М. В. Даньшин // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 1 (48). – С. 207–215.
3. Філь І. М. Надання медичної допомоги та виконання професійних обов'язків: проблеми співвідношення (у контексті аналізу ст. 140 КК України) / І. М. Філь // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 325–329.
4. Беденко-Зваридчук О. Медична помилка : матеріали для підготов. до семінару / Олена Беденко-Зваридчук. – К., 2010. – 26 с.
5. Даньшин М. В. Актуальні проблеми методики розслідування злочинів ятрогенного характеру / М. В. Даньшин // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». – 2008. – № 817. – С. 62–71.
6. Сухарникова Л. В. Особенности расследования неосторожного причинения вреда жизни и здоровью граждан медицинскими работниками в процессе профессиональной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Сухарникова Лариса Викторовна. – СПб., 2006. – 253 с.

Надійшла до редколегії 17.04.2012

ШАЙТУРО О. П. ЛИЦО, ПОСТРАДАВШЕЕ ОТ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С НЕНАДЛЕЖАЩИМ ВЫПОЛНЕНИЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБЯЗАННОСТЕЙ МЕДИЦИНСКИМ ИЛИ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИМ РАБОТНИКОМ

Уточнено определение лица, пострадавшего от преступлений, связанных с ненадлежащим выполнением профессиональных обязанностей медицинским или фармацевтическим работником, приведены его признаки. На основе исследования материалов уголовных дел показано их процентное отношение.

SHAITURO O. A VICTIM OF AN IMPROPER IMPLEMENTATION OF PROFESSIONAL DUTIES BY A MEDICAL OR PHARMACEUTICAL WORKER

A victim of an improper implementation of professional duties by a medical or pharmaceutical worker is specified, its features are given. On the basis of research of criminal cases their percentage ratio is presented.

УДК 343.98

А. М. ЩЕРБАКОВСЬКИЙ,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАЛУЧЕННЯ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОТРИМАННЯ І ПЕРЕВІРКИ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ

Розглянуто особливості різних форм залучення фахівців для отримання і перевірки інформації про економічні злочини до порушення кримінальної справи: участь спеціалістів при огляді місця події, зняття інформації з каналів зв'язку, проведення ревізій, перевірок, надання консультацій.

До порушення кримінальної справи і початку процесу розслідування економічних злочинів необхідним етапом є отримання і перевірка ін-

формації про злочин. Мета перевірки – достовірно встановлення певних обставин, що свідчать про вчинення злочинних дій, які є підставами

для порушення кримінальної справи (ст. 94 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) України). Як економічні злочини криміналістами розглядаються протиправні корисливі дії, що вчиняються особами з використанням легальних форм господарської діяльності чи повноважень щодо контролю за цією діяльністю, тобто злочинним діям надається вигляд господарських правопорушень [1, с. 15]. У зв'язку з особливостями скоєння економічних злочинів для їх виявлення необхідно використовувати економічні знання, для чого слід залучати відповідних фахівців-економістів. О. М. Бандурка, В. О. Лукін і В. Д. Понікаров правильно розглядають як фахівця-економіста особу, обізнану в галузі економіки, фінансів, бухгалтерського обліку, аудиту. Вони обґрунтовано вважають, що основна мета фахівця-економіста – розширення практичної можливості слідчого щодо вилучення та дослідження доказів злочину [2, с. 270].

Питання використання спеціальних знань при розслідуванні економічних злочинів розглядалися у роботах А. Ф. Волобуєва, Н. Я. Дондик, Н. І. Клименко, В. Д. Ларичева, О. М. Ларькова, Г. А. Матусовського, Р. С. Сатуєва, М. Я. Сегая, З. Д. Смітєнко, Л. Г. Шапіро, П. С. Яні, І. Я. Фрідмана тощо. Однак основну увагу науковці приділяють процесуальній формі використання спеціальних знань – призначенню експертиз (ст. 75 КПК України) та участі спеціаліста при проведенні слідчих дій (ст. 128¹ КПК України). Акцент зроблено на тому, що під час розслідування економічних злочинів обізнані особи (експерт, спеціаліст) допомагають органу дізнання, слідчому і суду встановлювати юридично значущі обставини та зв'язки з використанням спеціальних знань [3, с. 236–282; 4], але практика свідчить, що форми використання спеціальних знань у стадії порушення кримінальної справи значно ширші тих, що передбачені в законі, а взаємодія слідчого з обізнаними особами має суттєві особливості. Тому метою статті є висвітлення проблемних питань залучення фахівців для отримання та перевірки інформації про економічні злочини до порушення кримінальної справи.

Специфіка процесуальної діяльності в стадії порушення кримінальної справи виражена в обмеженості завдань, меж і засобів доказування. Встановлюється лише наявність або відсутність ознак складу конкретного економічного злочину, що досягається шляхом проведення так званих перевірочних дій. При отриманні та перевірці первинних матеріалів і повідомлень про вчинений злочин у стадії порушення кри-

мінальної справи, проведенні оперативно-розшукових заходів постійно виникають питання, пов'язані із необхідністю залучення обізнаних осіб. З урахуванням обмеженості завдань процесуальної діяльності на цьому етапі використання спеціальних знань обізнаних осіб має певні особливості. Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що в ході отримання та перевірки інформації про економічні злочини залучення обізнаних осіб здійснюється в процесуальній та непроцесуальній формах.

До процесуальної форми належить залучення спеціалістів до участі в тих слідчих діях, що можуть бути проведені до порушення кримінальної справи – огляду місця події (ст. 190 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК України). Основними функціями спеціаліста в таких слідчих діях є пошук, виявлення, фіксація, вилучення слідів злочину, а додатковими – консультування слідчого з різних питань, пов'язаних із використанням виявлених слідів, призначенням експертиз, а також проведенням попереднього дослідження слідів, речових доказів з метою оперативного отримання даних про їх належність до злочину [5, с. 43]. Оскільки при скоєнні економічних злочинів їх сліди залишаються в основному в документах, то під час огляду місця події основна увага приділяється пошуку та попередньому дослідженню цих об'єктів. За допомогою спеціалістів, які беруть участь в огляді, з документів вилучається найбільш повна та деталізована інформація, правильно відображаються данні в протоколі. Як спеціалісти до огляду залучаються економісти і фахівці в галузі техніко-криміналістичного дослідження документів. Документи піддаються попередньому дослідженню з метою встановлення їх змісту, способу виготовлення, виявлення ознак підробки [6, с. 24]. Зняття інформації з каналів зв'язку передбачає конспіративну фіксацію розмов та іншої інформації, що передається каналами зв'язку, шляхом звукозапису та іншими технічними засобами. Метою залучення фахівців є отримання не тільки даних про вчинений злочин, але й інших даних, які мають значення у справі: встановлення осіб, що вчинили злочин; встановлення вини і ролі кожного учасника у скоєнні злочину; встановлення мотивів вчинення злочину; розшук обвинуваченого та інші [7, с. 7]. Цілком очевидно, що контроль розмов здійснюється за завданням слідчого обізнаною особою відповідної служби правоохоронного органу.

Розглянемо спектр непроцесуальних форм залучення обізнаних осіб.

У літературі вказують, що дані, які стосуються до справи, можуть бути отримані з непроцесуальних джерел і відображені в непроцесуальній формі (актах, довідках) як орієнтуюча інформація [8, с. 290]. Отримана орієнтуюча інформація дозволяє прийняти рішення про порушення кримінальної справи або відмові в цьому, намітити невідкладні заходи щодо виявлення невизначених способів підготовки, вчинення і приховування злочину, встановлення нових обставин і осіб злочинців. Криміналістично значуща економічна інформація необхідна для своєчасного прийняття рішення про застосування методів фактичної і документальної перевірки, правильної постановки питань фахівцям-економістам. Володіння інформацією дозволяє обрати стратегію і тактику оперативно-розшукових заходів, намітити ефективні прийоми відшукування іншої інформації і її джерел до порушення кримінальної справи.

До непроцесуальних форм належать такі способи, що не вказані в кримінально-процесуальному законі, а також такі, що наведені в КПК України, але обізнані особи не мають жодних прав, обов'язків та не несуть ніякої відповідальності. Слідчі, оперативні співробітники не тільки мають право, але і повинні використовувати спеціальні знання фахівців у непроцесуальній формі. При цьому їх метою є отримання початкової орієнтуючої інформації для виявлення, запобігання, припинення, розкриття, розслідування економічних злочинів і встановлення осіб, що їх готують, скоюють або скоїли [9, с. 54].

З метою отримання і перевірки інформації про економічний злочин до непроцесуальних засобів відносять залучення як фахівців посадових осіб Державної фінансової інспекції для проведення перевірок, інвентаризацій та ревізій виробничої та фінансової діяльності підприємств, установ і організацій за ініціативою слідчого (ст. 66 КПК України) або працівника оперативно-розшукового підрозділу [10]. Щодо правової природи ревізій та перевірок у літературі існують протилежні думки. А. В. Дулов [11, с. 102–104], Л. Г. Шапіро [12, с. 137–138] та інші вчені розглядають ревізії як процесуальні дії, тому що вони передбачені Кримінально-процесуальним кодексом. Ми підтримуємо В. М. Галкіна [13, с. 23], С. А. Шейфера [14, с. 70–71] та інших правників, які вважають, що вказані процедури лежать за межами кримінально-процесуальній діяльнос-

ті. Фактичною підставою проведення ревізій і перевірок є наявність даних про факти, що свідчать про порушення, які мають місце в господарчій діяльності юридичних або фізичних осіб. Згідно з міжвідомчим нормативним актом правовою підставою призначення ревізії є рішення суду про дозвіл на проведення ревізії, а перевірки проводяться на підставі листа керівника правоохоронного органу на адресу територіального органу Державної фінансової інспекції [15]. Дії ревізора при проведенні ревізії та спеціаліста під час проведення перевірок спрямовані на встановлення ознак, обставин економічного злочину, розміру заподіяної шкоди. Складені за результатами роботи фахівців акти ревізій або довідки перевірок містять вихідні дані для прийняття наступного процесуального рішення про порушення (відмови в цьому) кримінальної справи.

Нерідко для достовірного встановлення ознак економічного злочину проводяться оперативно-розшукові заходи щодо виявлення джерел інформації, якими є документи, пов'язані з господарчою діяльністю. Оперативний працівник повинен визначити обсяг наявної інформації, оцінити її криміналістичну значущість і прийняти рішення про необхідність залучення фахівця-економіста. При цьому слід застосовувати рекомендації криміналістичної тактики, що включають комплекс наступних прийомів: аналіз і оцінювання інформації про подію економічного злочину та окремі його обставини; з'ясування завдань наміченого оперативно-розшукового заходу; формулювання питань, що підлягають з'ясуванню, способи їх вирішення тощо. Грамотно сформульовані питання фахівцю-економісту дозволяють уміло організувати взаємодію з іншими фахівцями, правильно оцінити результати їх роботи у взаємозв'язку з іншими матеріалами. Крім посадових осіб Держфінінспекції, оперативні уповноважені мають право залучати фахівців відповідних міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій для проведення перевірок [10]. Так, співробітники експертної служби МВС України, державних експертних установ Міністерство юстиції України за зверненнями правоохоронних органів можуть проводити дослідження до порушення кримінальної справи. Підставою для проведення досліджень є лист керівника оперативного підрозділу із зазначенням питань, які підлягають вирішенню. У ході дослідження наданих документів фахівці використовують свої спеціальні

економічні знання і в межах компетенції надають відповіді на поставлені питання. При цьому фіксуються факти порушення законодавства з питань використання і збереження фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності, визначається розмір заподіяної матеріальної шкоди (збитків) та посадові (службові) особи, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальну шкоду (збитки). Результати дослідження фахівців оформлюються в науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС України довідкою [16], а в науково-дослідних інститутах судових експертиз України висновком експертного дослідження [17]. Документи, надані за результатами діяльності обізнаних осіб, набувають процесуальної форми після їх залучення до матеріалів перевірки (а згодом і до матеріалів справи) як документи-докази (ст. 83 КПК України).

Крім описаних вище способів ініціативного залучення обізнаних осіб слідчим або оперативним уповноваженим, до правоохоронних органів можуть надходити готові документи, складені обізнаними особами, що містять вихідну інформацію про вчинений злочин. Інформація, яка отримана на основі спеціальних знань фахівців, відображається в документах, що складаються посадовими особами органів Держфінінспекції, керівниками підприємств, установ тощо, тобто в документах, які стають приводами порушення кримінальної справи. До документів, які виникли поза рамками кримінального судочинства, можуть бути віднесені наступні: а) акти планових ревізій; б) акти податкової перевірки; в) акти (довідки) відомчих перевірок (розслідувань), інвентаризацій; г) висновки аудиторської перевірки тощо. Перші три види документів надаються відповідними державними органами. Діяльність із проведення ревізій або перевірок визнається правомірною, коли вона здійснюється відповідно до плану Держфінінспекції України або коли вона проводиться позапланово [18]. В обох випадках посадові особи, що проводять ревізії, податкові документальні перевірки, за їх підсумками зобов'язані скласти акти в суворій відповідності до вимог відомчих наказів та

інструкцій. Тільки в цьому випадку дані офіційні документи можуть бути залучені до матеріалів справи як повноцінні, якісні документи-докази. Як правило, висновки аудиторської перевірки подаються керівником організації, який заявив про вчинений економічний злочин, що заподіяв шкоду організації, установі, підприємству. Умовою правомірності застосування результатів аудиторської перевірки для встановлення значущих у справі обставин буде дотримання при її проведенні й оформленні аудиторського висновку правил (стандартів) аудиторської діяльності [19]. Загальним для вказаних непроцесуальних форм є те, що результати використання спеціальних економічних знань фахівців залучаються в подальшому розслідуванні тільки у вигляді документів-доказів (ст. 83 КПК України). На нашу думку, вказані документи повинні мати такі властивості: інформація, що міститься в них, відображає фактичні дані у справі; документи складені обізнаними особами, які мають відповідний рівень спеціальних знань; у документах немає суперечностей; фахівці, які склали документ, не заінтересовані в результатах розслідування.

Ще одним ефективним способом використання спеціальних економічних знань є отримання усних або письмових консультацій у фахівців-економістів, до яких може звернутися за допомогою слідчий або дізнавач [20, с. 16]. Фахівець дає роз'яснення щодо тих або інших положень, які належать до галузі його економічних знань. Консультації щодо спеціальних питань допомагають слідчому, оперативному працівнику уникнути помилок, з яких найбільш частими є такі: а) неповне витребування всіх необхідних документів, що підтверджують подію злочину; б) неотримання від причетних до злочину осіб необхідної кількості повних за змістом пояснень, що підтверджені іншими матеріалами про подію злочину; в) не своєчасне вилучення документів, коштів та інших матеріальних цінностей, які підтверджують злочинну діяльність, що призводить до їхньої неповоротної втрати.

Наведений перелік форм та видів залучення фахівців свідчить про їх значущість для отримання і перевірки інформації про економічні злочини та необхідність подальшого вдосконалення законодавства з метою використання результатів діяльності фахівців як доказів у кримінальній справі.

Список використаної літератури

1. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. – Харьков : Консум, 1999. – 224 с.

2. Бандурка А. М. Основы судебной бухгалтерии : учеб. для вузов / А. М. Бандурка, В. А. Лукин, В. Д. Поникаров. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 325 с.
3. Волобуев А. Ф. Проблемы методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва / А. Ф. Волобуев. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 336 с.
4. Фрідман І. Використання спеціальних знань під час розслідування правопорушень у сфері економіки України / І. Фрідман, З. Смітєнко // Право України. – 1998. – № 1 – С. 128–130.
5. Зинин А. М. Участие специалиста в процессуальных действиях / А. М. Зинин. – М. : Проспект, 2011. – 160 с.
6. Подволоцкий И. Н. Осмотр и предварительное исследование документов / И. Н. Подволоцкий. – М. : Юрлитинформ, 2004. – 200 с.
7. Сергеева Д. Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Сергеева Діана Борисівна. – К., 2008. – 20 с.
8. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 736 с.
9. Еремин С. Г. Использование специальных экономических знаний в процессуальной форме для сбора исходной криминалистически значимой информации и доказывания преступлений / С. Г. Еремин, Ю. С. Стешенко, Н. С. Бондаревская // Вестник Волгоградской академии МВД РФ. – 2010. – № 2 (13). – С. 52–59.
10. Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 лип. 1993 р. № 510. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/510-93-%D0%BF>.
11. Дулов А. В. Вопросы теории судебной экспертизы / А. В. Дулов. – Минск : Изд-во Белорус. гос. ун-та, 1959. – 188 с.
12. Шапиро Л. Г. Процессуальные и криминалистические аспекты использования специальных знаний при расследовании преступлений в сфере экономической деятельности / Л. Г. Шапиро. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 320 с.
13. Галкин В. М. Средства доказывания в уголовном процессе. Ч. 2 / В. М. Галкин. – М. : ЦНИИСЭ, 1968. – 96 с.
14. Шейфер С. А. Собираание доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы / С. А. Шейфер. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1986. – 169 с.
15. Порядок взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України [Електронний ресурс] : затв. наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19 жовт. 2006 р. № 346/1025/685/53. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06>.
16. Настанова про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України : затв. наказом МВС України від 30 серп. 1999 р. № 682. – К. : РВВ МВС України, 1999. – 12 с.
17. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
18. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 квіт. 2006 р. № 550. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-п>.
19. Про аудиторську діяльність : закон України від 22 квіт. 1993 р. № 3125-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 23. – Ст. 243.
20. Шуматов Ю. Т. Использование специальных познаний на предварительном следствии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шуматов Юрий Тимурбаевич. – М., 1996. – 18 с.

Надійшла до редколегії 04.05.2012

ЩЕРБАКОВСКИЙ А. М. ПРИВЛЕЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ ПОЛУЧЕНИЯ И ПРОВЕРКИ ИНФОРМАЦИИ ОБ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ

Рассмотрены особенности различных форм привлечения специалистов для получения и проверки информации об экономических преступлениях до возбуждения уголовного дела: участие специалистов при осмотре места происшествия, снятие информации с каналов связи, проведение ревизий, проверок, дача консультаций.

SHERBAKOVSKY A. THE INVOLVEMENT OF SPECIALISTS FOR RECEIVING AND VERIFICATION OF INFORMATION ON ECONOMIC CRIMES

The features of different forms of involvement of specialists are considered for receiving and verification of information on economic crimes before initiation of legal proceedings are considered: participation of specialists at examination of scene survey, removal of information from communication channels, conducting of revisions, verifications, counseling.